

УДК 334.734:631.115.8

Р. М. Безус,д. е. н., професор, завідувач кафедри маркетингу,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0001-5284-9178**Л. М. Курбацька,**к. е. н., доцент, декан факультету менеджменту і маркетингу,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0003-2567-3060**І. Г. Кадирус,**к. е. н., доцент, доцент кафедри маркетингу,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-5024-6549

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.10.3

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ

R. Bezus,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of Marketing Department,
Dnipro State University of Agriculture and Economics, Dnipro

L. Kurbatska,

PhD in Economics, Associate Professor of the Marketing Department,

Dean of Management and Marketing Department, Dnipro State University of Agriculture and Economics, Dnipro

I. Kadyrus,

PhD in Economics, Associate Professor of Marketing Department,

Dnipro State University of Agriculture and Economics, Dnipro

MODERN TRENDS IN FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SERVICE COOPERATIVES

Проаналізовано сучасний стан розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні. Встановлено, що кооперація — один з пріоритетних напрямів, за яким розвивається сільське господарство. Визначено, що найпоширенішими типами кооперативних об'єднань в аграрному секторі України є багатофункціональні кооперативи.

Доведено, що основними організаційно-економічними передумовами виникнення обслуговуючих кооперативів при сільських громадах є: трансформаційні процеси в аграрному секторі економіки; підвищення конкуренції в ринковому середовищі; формування інфраструктури аграрного ринку; нестача фінансових коштів у приватних сільськогосподарських товаровиробників та низький рівень їх технічного забезпечення; виникнення значної кількості посередників між виробниками і кінцевими споживачами сільськогосподарської продукції тощо.

Виявлено, що одним із основних критеріїв доцільності створення кооперативної форми є забезпечення можливостей і умов для отримання додаткових вигод порівняно з іншими формами організації такої взаємодії.

Встановлено, що окрім реально існуючих кооперативів є і фіктивні. Створення фіктивних сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів дозволяє посередниками легалізувати походження сільськогосподарської продукції.

Обґрунтовано, що створення обслуговуючих кооперативів сприятиме: підвищенню ефективності аграрного виробництва; удосконаленню для членів кооперативу процесу реалізації продукції та більш ефективному використанню каналів збуту; досягненню стійких позицій на аграрному ринку; створенню додаткових робочих місць у сільській місцевості; поліпшенню соціального захисту сільського населення та підвищенню рівня життя на селі тощо.

The article deals with the modern development of agricultural service cooperatives in Ukraine. The authors prove that cooperation is one of the priority ways for agriculture developing. The most common types of cooperative associations in the agrarian sector of Ukraine are multifunctional cooperatives.

It is proved that the main organizational and economic preconditions for the service cooperatives creation in rural communities are: transformation processes in the agrarian sector of economy; increasing competition in a market

environment; infrastructure development on the agrarian market; lack of financial resources of private agricultural producers and low level of technical support; the significant number of intermediaries between producers and end-users of agricultural products, etc.

It is revealed that one of the main criteria for cooperative creation is providing opportunities and conditions for obtaining additional benefits in comparison with other forms of such interaction.

It is established that besides the existing cooperatives there are fictitious ones. The creation of fake agricultural service cooperatives allows intermediaries to legalize the origin of agricultural products.

The formation of agricultural service cooperatives is now of great importance in the agrarian sector of the Ukrainian economy, since it is the small farmers and private farms that are interested in servicing cooperation. It should be noted that co-operation is also appropriate among private enterprises with a similar material and technical condition, common economic problems and the same motivation for joining the cooperative.

The authors substantiate that creation of service cooperatives will help to increase agrarian production efficiency; to improve the sales process for the cooperative members and use of sales channels; to achieve stable positions on the agrarian market; to create additional workplaces in the countryside; to improve social protection of the rural population and to raise the living standard in the countryside, etc.

Ключові слова: кооператив, сільське господарство, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, фермерське господарство, особисте селянське господарство, фактор, принцип.

Key words: cooperative, agriculture, agricultural service cooperative, farm, private farm, factor, principle.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Суть обслуговуючої кооперації полягає в задоволенні економічних потреб аграрних товаровиробників, одержанні засобів виробництва, збуті сільськогосподарської продукції, наданні послуг, необхідних для ведення їх господарської діяльності. Одержання таких послуг іншим шляхом або фізично неможливо або економічно недоцільно, що обумовлює необхідність об'єднання різноманітних ресурсів у межах сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [1].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розвиток сільського господарства на кооперативних засадах викладено в працях відомого економіста-аграрника О.В. Чаянова. Серед його досліджень мали місце такі основні проблеми: селянське сімейне господарство, кооперативи і галузь сільського господарства в цілому. Сутність кооперації, а також основні проблеми кооперативного руху науковець розкрив за допомогою власної теорії, особливість якої полягає в тому, що базовою одиницею аграрної системи є трудове селянське господарство. Кооперація, на думку О.В. Чаянова, розглядається як широкий соціальний рух, що постійно розвивається, переходить із однієї фази в іншу, існує в різних правових і економічних умовах і згідно з цими умовами і станом свого розвитку утворює свої організаційні форми [10].

Сучасними дослідженнями теоретичних аспектів та прикладних питань сільськогосподарської кооперації займалася велика чисельність вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: І. Витанович, В. Гончаренко, Ф. Горбонос, В. Зіновчук, О. Крисальний, А. Климюк, М. Малік, В. Месель-Веселяк, О. Могильний, А. Молдаван, О. Нечипоренко, О. Онищенко, Г. Черевко, В. Юрчишин та ін. Однак ряд питань щодо функціонування та подальшого розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на сьогодні ще залишаються невирішеними.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є вивчення сучасного стану розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні та дослідження факторів, що впливають на функціонування сільського господарства та підвищення рівня життя сільського населення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кооперація не є маргінальним явищем, бо в світі існує понад 3 мільйони кооперативів, а членами кооперативів є понад 1,2 млрд осіб [14]. Саме тому не дивно, що кооперація стала одним із визначальних напрямів, за яким розвивається сільське господарство України, про що свідчить стійка тенденція до збільшення чисельності сільськогосподарських кооперативів.

Таблиця 1. Наявність функціонуючих сільськогосподарських кооперативів по областях України

Області	Сільськогосподарські кооперативи				
	переробні	заготівельно-збутові	постачальницькі	інші	багатофункціональні
Вінницька	1	11	0	9	10
Волинська	1	0	0	2	14
Дніпропетровська	2	8	0	1	12
Донецька	0	0	0	0	10
Житомирська	0	2	0	1	15
Закарпатська	2	0	0	0	1
Запорізька	0	2	1	3	10
Івано-Франківська	1	19	1	6	45
Київська	5	8	0	31	14
Кіровоградська	1	5	0	0	5
Львівська	3	11	0	5	11
Миколаївська	0	1	0	0	10
Одеська	0	10	1	0	6
Полтавська	0	10	0	0	8
Рівненська	0	2	2	1	6
Сумська	0	1	0	2	11
Тернопільська	6	5	0	13	7
Харківська	0	0	0	2	0
Херсонська	0	19	1	1	25
Хмельницька	0	4	0	0	5
Черкаська	6	5	0	2	54
Чернівецька	0	7	0	3	7
Чернігівська	0	0	0	0	12
Всього	28	130	6	82	312

Джерело: [4].

Станом на 01.01.2019 р. загальна кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів становила 1286, що на 264 більше в порівнянні з 2014 роком. Більшість з зареєстрованих і діючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є багатофункціональними, тобто проводять більше одного виду діяльності [2].

Найбільше працюючих кооперативів налічується в таких областях: Івано-Франківській — 72 од., Черкаській — 67 од., Київській — 58 од., Херсонській — 46 од. та Тернопільській — 31 од. (табл. 1).

Лідерами антирейтингу за часткою непрацюючих, але заявлених у документах коопера-

Таблиця 2. Класифікація сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів

Вид кооперативу	Призначення кооперативу
Переробні обслуговуючі кооперативи	Надають послуги з переробки сільськогосподарської сировини
Заготівельно-збутові обслуговуючі кооперативи	Здійснюють заготівлю, зберігання, передпродажну обробку, реалізацію продукції
Постачальницькі обслуговуючі кооперативи	Основною метою є закупівля і постачання засобів виробництва та матеріально-технічних ресурсів
Сервісні обслуговуючі кооперативи	Проводять технологічні, транспортні, меліоративні, ремонтні, будівельні роботи, ветеринарне обслуговування тварин і племінну роботи та інше
Багатофункціональні обслуговуючі кооперативи	Поєднують кілька видів діяльності та напрямів спеціалізації

Джерело: [12].

Таблиця 3. Динаміка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні

Рік	Кількість СОК, одиниць	Абсолютний приріст, одиниць		Темп зростання, %	
		базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий
01.01.2009	496	–	–	100,0	–
01.01.2010	645	149	149	130,0	130,0
01.01.2011	583	87	-62	117,5	90,4
01.01.2012	774	278	191	156,0	132,8
01.01.2013	885	389	111	178,4	114,3
01.01.2014	1017	521	132	205,0	114,9
01.01.2015	1022	526	5	206,0	100,5
01.01.2016	1026	530	4	206,9	100,4
01.01.2017	1097	601	71	221,2	106,9
01.01.2018	1125	629	28	226,8	102,6
01.01.2019	1286	790	161	259,3	114,3

Джерело: [4].

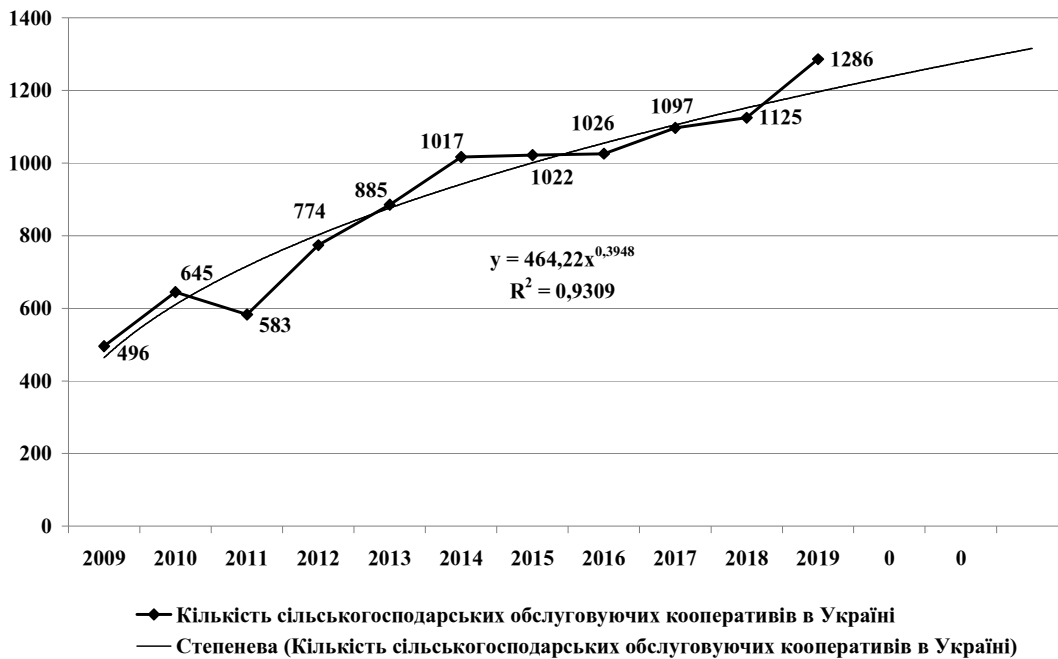

Рис. 1. Чисельність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні, од.

тивів стали Рівненська (27 проти 38 відповідно), Сумська (33 проти 47), а також Вінницька і Закарпатська області, в яких не діють по 67,0 % зареєстрованих кооперативів.

Станом на 1 січня 2018 року із 735 діючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: молочарських — 186, з обробітку землі та збирання врожаю — 162, м'ясних — 35, плодоовочевих — 113, зернових — 41 та з надання інших послуг — 198. Більшість з цих кооперативів мали не один вид діяльності, а отже їх можна вважати багатофункціональними.

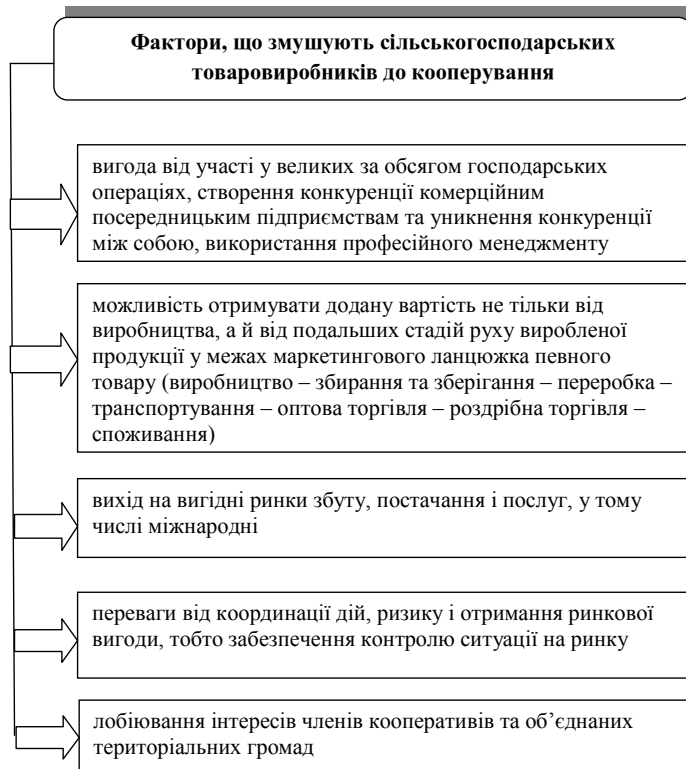
Існують різні визначення і формулювання поняття сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу. У відповідності до Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" сільськогосподарський обслуговуючий кооператив — сільськогосподарський кооператив, що утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб — виробників сільськогосподарської продукції для організації обслуговування, спрямованого на змен-

шення витрат та/або збільшення доходів членів цього кооперативу під час провадження ними сільськогосподарської діяльності та на захист їхніх економічних інтересів. На відміну від інших кооперативів, у відповідності до Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію" сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи не мають на меті одержання прибутку, і є неприбутковими організаціями. Ця норма Закону значно ускладнює діяльність СОК, так як обмежує джерела фінансування діяльності і фактично закриває можливість одержання кредитів від фінансових установ. У відповідності до підходів оцінки позичальника, погашення кредитів має здійснюватися за рахунок прибутку позичальника, а якщо не має прибутку, то отримати кредит від фінансової установи неможливо.

Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" поділяє обслуговуючі кооперативи, залежно від видів діяльності, на переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні та багатофункціональні (табл. 2).

Таблиця 4. Питома вага кооперативів у молочарському бізнесі країн Європейського Союзу, %

Країна	Питома вага, %	Країна	Питома вага, %
Австрія	90,0	Люксембург	80,0
Бельгія	50,0	Нідерланди	82,0
Великобританія	98,0	Німеччина	55,0–60,0
Швеція	99,0	Португалія	83,0–90,0
Данія	93,0	Фінляндія	94,0
Ірландія	100,0	Франція	49,0

Рис. 2. Фактори, що спонукають аграрних товаровиробників до кооперування

Джерело: [8].

Динаміка чисельності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК) в Україні за останні 10 років представлена в таблиці 3.

З даних таблиці 3 видно, що за останні 10 років кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні зросла понад 2,5 рази або на 790 од., і станом на 01.01.2019 р. становила 1286 од. зареєстрованих СОК. Але, не зважаючи на це, кількість фактично функціонуючих кооперативів складає лише 675 од. або 52,5 %. Більш наочно зміну кількості СОК у динаміці за останні десять років представлено на рисунок 1.

Аналізуючи розвиток кооперативного руху у провідних країнах світу (США, Канада, Корея, Китай, країни ЄС), слід відзначити таке:

— 80% сільськогосподарської продукції Скандинавії, 65% — Нідерландів, 52% — Німеччини, Іспанії, Франції знаходять збут продукції через сільськогосподарську кооперацію;

— у США кооперація — це переробка молока 82,0%, збут продукції — 30,0%, виробництво цукру — 51,0%, оптові ринки худоби — 40,0%, постачання добрив — 45,0%, пального — 44,0 %;

— кооперативи Китаю та Японії реалізують на внутрішньому та зовнішньому ринках понад 90,0% сільськогосподарської продукції;

— питома вага кооперативів у молочарському бізнесі усіх країн Європейського союзу перевищує 50,0 % [12] (табл. 4).

В Україні функціонування сільськогосподарських кооперативів регулюється значною кількістю нормативно-правових документів. Зокрема, це Закони України "Про кооперацію", "Про сільськогосподарську кооперацію", "Про споживчу кооперацію", Указ Президента України "Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах" тощо. З 2017 року в Україні розроблюється новий Закон який має регулювати діяльність СОК і вже існує та обговорюється декілька законопроектів. Один з законопроектів — проект Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію" № 6527-д від 25.06.2018, закладає нові можливості до залучення ресурсів та управління кооперативом.

Основними організаційно-економічними передумовами виникнення обслуговуючих кооперативів при сільських громадах є: трансформаційні процеси в аграрному секторі економіки; підвищення конкуренції в ринковому середовищі; формування інфраструктури аграрного ринку; отримання селянами земельних і майнових паїв; нестача фінансових коштів в при-

ватних аграрних товаровиробників; низький рівень їх технічного забезпечення; високі кредитні ставки; виникнення великої кількості посередників між виробниками і кінцевими споживачами сільськогосподарської продукції; диспаритет цін на промислову та сільськогосподарську продукцію тощо [6].

Не варто забувати, що окрім реально існуючих кооперативів є і фіктивні. Створення фіктивних сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів дозволяє посередниками легалізувати походження сільськогосподарської продукції. Очевидно, це можливо виключно за умови відсутності процедури ідентифікації сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу у відповідності до принципів Міжнародного кооперативного альянсу [15]. Існування таких "псевдо кооперативів" можливе за відсутності знань щодо основ кооперації членів таких кооперативів, недосконалої нормативно-правового поля та протиріччями Закону України "Про кооперацію" та "Про сільськогосподарську кооперацію".

Фактори, що спонукають сільськогосподарських товаровиробників до кооперування представлено на рисунку 2.

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив може створюватись фермерськими та особистими селянськими господарствами на основі добровільного членства для спільної діяльності по обробці землі, посіву, збиранню врожаю або для виконання іншої діяльності, пов'язаної із виробництвом сільськогосподарської продукції й заснованої на особистій трудовій участі членів кооперативу й об'єднанні їх майнових пайових внесків, без передачі земельних ділянок до пайового фонду.

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив з надання послуг у виробництві не створюються для забезпечення і накопичення власних прибутків у процесі обслуговування своїх членів, як це роблять інші комерційні посередницькі структури і функціонує на безприбутковій основі.

Мета кооперативу — надати своїм членам якісні послуги за собівартістю, що сприятиме зростанню прибутковості їх господарської діяльності. М.І. Туган-Барановський стверджував, що метою діяльності кооперативу є "не найбільший прибуток, а найбільший добробут членів кооперативу" [9, с. 46].

Саме формування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів набуває нині важливого значення в аграрному секторі економіки України, оскільки в обслуговуючій кооперації зацікавлені саме невеликі фермерські та

особисті селянські господарства. Слід зауважити, що кооперування є також доцільним серед приватних підприємств, які мають схожий матеріально-технічний стан, спільні господарські проблеми та однакову мотивацію вступу до кооперативу [7].

Окрім того, сільськогосподарська обслуговуюча кооперація — це:

- підвищення ефективності аграрного виробництва завдяки оптимізації витрат товаровиробників на придбання засобів виробництва, проведення окремих технологічних операцій, здійснення маркетингових досліджень, а також збільшення прибутку від реалізації продукції;

- розширення доступу сільськогосподарських товаровиробників, особливо особистих селянських та фермерських господарств до агросервісних послуг;

- удосконалення для аграрних товаровиробників процесу реалізації продукції, більш ефективне використання каналів збуту, досягнення стійких позицій на ринку та їх пристосування за допомогою сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до умов ринкової економіки;

- створення додаткових робочих місць у сільській місцевості, покращення соціального захисту сільського населення, підвищення рівня життя на селі [11];

- доступ до знань та досвіду, а також лобювання інтересів членів кооперативів.

Можна виділити декілька факторів, які впливають на сільське господарство та рівень життя сільського населення, негативний вплив яких можуть мінімізувати сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи:

1. Слабка організація аграрного сектору: процесу розвитку приватного фермерства перешкоджає безліч різних проблем, особливо це стосується дрібних і середніх товаровиробників — невеликих фермерських та особистих селянських господарств.

2. Підвищення цін на постачання засобів виробництва і техніки: умови, що пропонуються найчастіше не вигідні виробникам; ринок характеризується недостатньою прозорістю і конкуренцією.

3. Переробні підприємства як і раніше залишаються монополістами: умови оплати і рівень цін, що вони пропонують, найчастіше не вигідні товаровиробникам, внаслідок цього останні уникають співпраці з переробними підприємствами. Як наслідок, обсяги виробництва знижуються, а переробні підприємства відчувають нестачу сировини, яку компенсують за рахунок імпорту.

4. Сільськогосподарська техніка не пристосована до невеликих земельних ділянок у фермерських та особистих селянських господарствах. Фермери, в зв'язку з скрутним фінансовим становищем, не можуть собі дозволити придбати ті види сільськогосподарської техніки, яка їм вкрай необхідна.

Сільськогосподарську обслуговуючу кооперацію слід розглядати як механізм самоорганізації сільських товаровиробників, а також як своєрідний механізм захисту селянських та дрібнотоварних фермерських господарств від недобросовісних посередницьких структур та економічної залежності від них [3].

Створюючи обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи на селі можна досягти [2]: підвищення ефективності аграрного виробництва завдяки оптимізації витрат товаровиробників на купівлю технічних засобів, проведення окремих технологічних операцій, проведення маркетингових досліджень, а також збільшення прибутку від реалізації продукції; розширення доступу аграрних товаровиробників до ринків збуту; удосконалення для членів кооперативу процесу реалізації продукції та більш ефективного використання каналів збуту, досягнення стійких позицій на аграрному ринку; створення додаткових робочих місць у сільській місцевості, покращення соціального захисту та підвищення рівня життя сільських жителів.

ВИСНОВКИ

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив — це підприємство, сформоване для обслуговування переважно своїх членів на засадах взаємодопомоги й економічного співробітництва. Він може створюватись фермерськими та особистими селянськими господарствами на основі добровільного членства для спільної діяльності по обробці землі, посіву, збиранню врожаю або для виконання іншої діяльності, пов'язаної із виробництвом сільськогосподарської продукції й заснованої на особистій трудовій участі членів кооперативу й об'єднанні їх майнових пайових внесків, без передачі земельних ділянок до пайового фонду.

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив має створюватись для забезпечення збільшення доходів або зменшення витрат своїх членів, а сам сільськогосподарський обслуговуючий кооператив має право отримувати прибуток від своєї діяльності і направляти його на виплату своїм членам або реінвестувати.

Створення обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів дасть змогу підвищити ефективність аграрного виробництва завдяки оптимізації витрат товаровиробників на придбання засобів виробництва, здійснювати проведення окремих технологічних операцій, а також збільшити прибутки від реалізації продукції; розширити доступ сільськогосподарських товаровиробників, особливо особистих селянських та фермерських господарств до агросервісних послуг, удосконалити для сільськогосподарських товаровиробників процесу реалізації продукції, покращити соціальний захист сільського населення, підвищити рівня життя на селі.

Література:

1. Амбросов В.Я., Онегіна В.М. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України в СОТ / В.Я. Амбросов, В.М. Онегіна // Економіка АПК. — 2009. — № 2. — С. 120—124.

2. В українському АПК налічується 610 працюючих кооперативів [Електронний ресурс]. — Режим доступу <https://usba.com.ua/v-ukrainskomuapk-nalichuetsa-610-pracuucih-kooperativiv>

3. Курбацька Л.М. Обслуговуюча кооперація — ключовий механізм самоорганізації сільських товаровиробників / Л.М. Курбацька, І.Г. Кадирус // Збірник наукових праць "Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України". Серія: "Економіка, аграрний менеджмент, бізнес", 2016. — № 249. — С. 230—239.

4. Міністерство аграрної політики та продовольства України. — Режим доступу: http://minagro.gov.ua/organic_ministry?tid_hierachy=662

5. Міракін В.В. Сучасні тенденції розвитку сільськогосподарських кооперативів в Україні [Електронний ресурс] / В.В. Міракін // Економіка і суспільство. — 2018. — № 16. — Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/27.pdf

6. Непочатенко О.О. Сучасний стан та перспективи розвитку обслуговуючої сільськогосподарської кооперації в Україні / О.О. Непочатенко, О.Т. Прокопчук [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [file:///C:/Users/Irina/Downloads/zhpumus_2014_84_22%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Irina/Downloads/zhpumus_2014_84_22%20(1).pdf)

7. Орлик О.В. Сільськогосподарська кооперація в умовах ринкових перетворень в аграрному секторі економіки [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vznu/eco/2010_3/207-213.pdf

8. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://economicdemocracy.org.ua/index.php/cooperation/coop-sectors/agricultural-service-cooperatives>

9. Туган-Барановський М.І. Політична економія. Курс популярний / М.І. Туган-Барановський. — К.: Наукова думка, 1994. — 216 с. — С. 46.

10. Чаянов А.В. Кооперативная теория А.В. Чаянова / А.В. Чаянов. [Електронний ресурс]. — [Режим доступу]: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article

11. Шаповал Т.П. Засади формування сільськогосподарської обслуговуючої кооперації у ринкових умовах / Т.П. Шаповал // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — 2009. — Вип. 1 (48). — С. 75—80.

12. Шебанін В.С. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи — інструмент розвитку сільських територій [Електронний ресурс] / В.С. Шебанін, О.І. Котикова, Ю.А. Кормишкін // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — 2013. — Вип. 3. — С. 3—11.

13. Щербата І.В. Технічне забезпечення фермерських господарств Львівщини та напрямки його відтворення / І.В. Щербата, О.С. Прокopiшин // Наука й економіка. — 2009. — № 4 (16), Т. 2. — С. 49—54.

14. ICA, (2018), Facts and figures. URL: <https://www.ica.coop/en/facts-and-figures>

15. Cooperative identity, values & principles. URL: <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>

References:

1. Ambrosov, V.Ya. and Onehina, V.M. (2009), "Provision of state support for agricultural production under conditions of Ukraine's membership in the WTO", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 120—124.

2. Ukrainian Stockbreeders Association (2018), "There are 610 working cooperatives in Ukrainian agroindustrial complex", available at: <https://usba.com.ua/v-ukrainskomu-apk-nalicyetsa-610-pracuucih-kooperativiv> (Accessed 30 April 2019).

3. Kurbats'ka, L.M. and Kadyrus, I.H. (2016), "Servicing cooperation is a key mechanism of self-organization of rural commodity producers", *Zbirnyk naukovykh prats' "Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy"*. Serii: "Ekonomika, ahrarynyj menedzhment, biznes", vol. 249, pp. 230—239.

4. Ministry of agrarian policy and food of Ukraine (2019), available at: http://minagro.gov.ua/organic_ministry?tid_hierachy=662 (Accessed 30 April 2019).

5. Mirakin, V.V. (2018), "Contemporary trends in the development of agricultural cooperatives in Ukraine", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 16, available at: http://economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/27.pdf (Accessed 30 April 2019).

6. Nepochatenko, O.O. and Prokopchuk, O.T. (2014), "Current state and prospects of development of service agricultural cooperation in Ukraine", available at: [file:///C:/Users/Irina/Downloads/zhpumus_2014_84_22%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Irina/Downloads/zhpumus_2014_84_22%20(1).pdf) (Accessed 30 April 2019).

7. Orlyk, O.V. (2010), "Agricultural cooperation in terms of market reforms in the agricultural sector", available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vznu/eco/2010_3/207-213.pdf

8. С.Е.Д. (2016), "Agricultural servicing cooperatives", available at: <http://economicdemocracy.org.ua/index.php/cooperation/coop-sectors/agricultural-service-cooperatives> (Accessed 30 April 2019).

9. Tugan-Baranovskiy, M. I. (1994), *Politychna ekonomii. Kurs populiarnyj [Political Economy. The course is popular]*, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.

10. Chaianov, A.V. (2019), "A.V. Chayanov's cooperative theory", available at: (Accessed 30 April 2019). http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article

11. Shapoval, T. P. (2009), "The principles of formation of agricultural service cooperatives in market conditions", *Visnyk ahrarynoi nauky Prychornomor'ia*, 1 (48), 75—80.

12. Shebanin, V.S. Kotykova, O.I. and Kormyshkin, Yu.A. (2013), "Agricultural servicing cooperatives — a tool for the development of rural areas", *Visnyk ahrarynoi nauky Prychornomor'ia*, vol. 3, pp. 3—11.

13. Scherbata, I.V. and Prokopysyn, O.S. (2009), "Technical support of the farms of the Lviv region and directions of its reproduction", *Nauka i ekonomika*, vol. 4 (16), no. 2, pp. 49—54.

14. ICA (2018), "Facts and figures", available at: <https://www.ica.coop/en/facts-and-figures> (Accessed 30 April 2019).

15. ICA (2019), "Cooperative identity, values & principles", available at: <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity> (Accessed 30 April 2019).

Стаття надійшла до редакції 13.05.2019 р.